

doi: [10.30497/hcr.2024.247190.1111](https://doi.org/10.30497/hcr.2024.247190.1111)

Received: 2022/12/27

Accepted: 2023/02/19

Examining the crime of money laundering as one of the manifestations of corruption and providing structural and economic mechanisms to fight against corruption

Mohammad Bolhagh*
Amirhossein Ghadami**
Gholamhossein Elham***

Abstract

One of the most important goals of any economic system is to achieve sustainable economic growth and health. One of the visions of the world systems is to improve the economic health and transparency of the financial sectors of the society. One of the important factors that negatively affects the growth and economic health of a society in the long term is the phenomenon of money laundering. In money laundering, proceeds from criminal and illegal activities are placed in legitimate and legal channels and purified in the economic cycle of society. As an emerging phenomenon, money laundering plays a major role in creating a platform for corruption, and on the other hand, corruption plays an important role in the production of money laundering, protects it, and is present in all stages of money laundering. The emergence of many dangerous crimes such as smuggling and corruption, therefore, in order to combat money laundering as one of the manifestations of disrupting economic security, a favorable antecedent and posterior mechanism should be designed in the three areas of laws, procedures and practices and implemented in the form of legislation. In the current research, we are looking for the method of library collection, after explaining the phenomenon of money laundering crime, to deal with a series of previous mechanisms necessary to reduce the realization of this financial crime.

Keywords: Money laundering, Economic security, Corruption, KYC customer identification, Raising the awareness of citizens and employees, Database and recording of financial data.

* Faculty of Islamic Studies and Law/Imam Sadiq University (AS), Tehran, I.R.Iran
(Corresponding author).

mhmdblhgh@gmail.com

0009-0007-6130-7101

** Faculty of Islamic Studies and Law/Imam Sadiq University (AS), Tehran, I.R.Iran.

amirhosseinzc5@gmail.com

0009-0001-1693-6503

*** Department of Criminal Law and Criminology imam Sadiq, Tehran, I.R.Iran.

dr.elham@ut.ac.ir

0000-0002-6465-5554

بررسی جرم پول‌شویی به‌عنوان یکی از مظاهر فساد و ارائه سازوکارهای ساختاری و اقتصادی در راستای مبارزه با فساد

محمد بوالحق*

امیرحسین قدیمی**

غلامحسین الهام***

چکیده

از مهم‌ترین اهداف هر نظام اقتصادی دستیابی به رشد و سلامت اقتصادی پایدار است. یکی از چشم‌اندازهای نظام‌های دنیا، ارتقا سلامت اقتصادی و شفافیت بخش‌های مالی جامعه است. یکی از عوامل مهمی که در بلندمدت بر رشد و سلامت اقتصادی یک جامعه تأثیر منفی می‌گذارد، پدیده پول‌شویی است. در پول‌شویی عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه و غیرقانونی در مجاری مشروع و قانونی قرار می‌گیرد و در چرخه اقتصادی جامعه تظهير می‌شود. پول‌شویی به‌عنوان پدیده‌ای نوظهور در بسترسازی فساد نقش عمده‌ای دارد و در مقابل فساد نیز در تولید پول‌شویی نقش مهمی دارد، از آن محافظت می‌کند و در تمام مراحل پول‌شویی حضور دارد. ظهور بسیاری از جرائم خطرناک مثل قاچاق، فساد است؛ بنابراین باید در جهت مبارزه با پول‌شویی به‌عنوان یکی از مظاهر مخمل امنیت اقتصادی سازوکار مطلوب پیشینی و پسینی در سه حوزه قوانین، رویه‌ها و عملکردها طراحی کرد و در قالب تقنین به آن جامعه عمل پوشاند. در پژوهش حاضر با روش جمع‌آوری کتابخانه‌ای به‌دنبال آن هستیم تا پس از تبیین پدیده جرم پول‌شویی، به یکسری سازوکارهای پیشینی لازم در جهت کاهش تحقق این جرم مالی بپردازیم.

واژگان کلیدی: پول‌شویی، امنیت اقتصادی، فساد، تشخیص هویت مشتریان KYC، بالا بردن آگاهی شهروندان و کارمندان، پایگاه اطلاعاتی و ضبط داده‌های مالی.

* دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول).

mhmdblgh@gmail.com

** دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، جمهوری اسلامی ایران.

amirhosseinzxc5@gmail.com

*** دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، جمهوری اسلامی ایران.

dr.elham@ut.ac.ir

مقدمه

از مهم‌ترین موضوع‌هایی که در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی به آن توجه ویژه‌ای می‌شود، مسئله فساد است. مفهوم فساد در شرایط کنونی، متأثر از شرایط جهانی شدن، تغییر پیدا کرده و ابزار مبارزه با آن نیز تغییر یافته است. عنصر فساد دارای ابعاد گسترده‌ای است. یکی از ابعاد جمعی فساد بعد اقتصادی است، گسترش فساد و به‌ویژه فساد اقتصادی، ثبات سیاسی و توسعه اقتصادی کشورها را به مخاطره می‌اندازد و آثار این پدیده، محدود به جوامع داخلی نیست بلکه سلامت مالی روابط تجاری و اقتصادی را در سطح بین‌المللی نیز تهدید می‌کند. پیچیدگی روابط و گستردگی ارتباطات و شیوع و فراگیری فساد به‌گونه‌ای است که چاره‌ای جز تعامل دولت‌ها در مبارزه با پدیده فساد باقی نگذاشته است. عوامل و نتایج حاصل از پدیده فساد نیز دگرگون شده و مبارزه با آن، با پیچیدگی و گستردگی فزاینده‌ای مواجه شده است. جهانی‌شدن پدیده فساد، کشورها را به جدیت و لزوم مبارزه با آن، در سطحی جهانی وادار کرده است. در قرن ۲۱، تعاملات بین‌المللی دولت‌ها با سرعت بیشتری در جریان است و این گستردگی تعاملات موجب شده است فساد در روابط میان کشورها نیز تأثیرگذار شود و دولت‌ها را با بحران‌های جدیدی مواجه کند.

رسوخ پدیده فساد به داخل کشورها، منشأ بیرونی یافته و عوامل جدیدی برون‌مرزی، کشورها را از درون با چالش مواجه کرده است، به‌همین دلیل لازم است که سازوکارهای جدیدی برای مقابله با فساد توسط دولت‌ها در پیش گرفته شود. یکی از بسترهای اصلی وقوع فساد در بُعد اقتصادی و اجتماعی پدیده پول‌شویی است که در نتیجه آن اعتماد سرمایه‌گذاران جهت سرمایه‌گذاری در بسترهای مالی سلب می‌شود و چرخش مالی حکمرانی را با اختلال مواجه می‌سازد.

یکی از رویکردهای پیشینی مبارزه با فساد ناشی از پول‌شویی استفاده از ظرفیت‌های نهادی و مردمی است. به‌نظر می‌رسد در حال حاضر کشورها از ظرفیت مشارکت مردم برای مبارزه با فساد غافل شده است و تمرکز غالب دولت‌ها بر مبارزه پلیسی و قضایی صرف می‌باشد. افزایش آگاهی‌های عمومی و انتشار صحیح اطلاعات در سه حوزه قوانین، رویه‌ها و عملکردها، حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد، حمایت قانونی از همکاری‌های مردمی و گزارش‌دهی صحیح و در چهارچوب قوانین، اقداماتی است که

می‌تواند حرکت مبارزه با فساد در کشور را سرعت و استحکام بخشیده و بر کارایی و تأثیرگذاری آن بیفزاید. در این صورت هدف اساسی مبارزه با فساد که تقویت مشارکت مردم در اقتصاد و افزایش اعتماد عمومی آنان به سلامت گردش کار اقتصادی و در نتیجه نظام سیاسی کشور است، افزایش خواهد یافت.

۱. تعریف پولشویی

در این بخش در ابتدا معنای لغوی پولشویی، سپس معنای آن از منظر قانون و تعریف دکترین‌های حقوقی داخلی و بین‌المللی و در نهایت تعریف جرم پولشویی به‌صورت سازمان‌یافته و فراملی بررسی می‌شود:

۱-۱. معنای لغوی

واژه پولشویی به معنای پاکسازی و شستشوی دارایی‌هایی که ناشی از جرم به‌دست آمده است. لازم است به این نکته توجه کنیم که به‌جای پول بهترین لفظی که می‌توان به‌کار برد دارایی است؛ زیرا موضوع دارایی‌هایی مالی که موضوع جرم پولشویی واقع می‌شوند فقط پول نیست و دیگر دارایی‌های مالی ناشی از جرم را دربرمی‌گیرد (شریفی و شعبانپور، ۱۳۹۲).

۱-۲. تعریف پولشویی از منظر قوانین داخلی ایران

در ماده دو قانون مبارزه با پولشویی که تشکیل‌دهنده عنصر قانونی جرم پولشویی در نظام حقوقی ایران است می‌توان رکن مادی و رکن روانی لازم جهت تحقق جرم پولشویی را استخراج کرد، به‌عبارت‌آخری عنصر مادی و روانی در پرتو عنصر قانونی قابل بررسی است. همان‌طور که ماده دو این قانون بیان می‌دارد:

«الف) تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از ارتکاب جرائم با علم به‌منشأ مجرمانه آن.

ب) تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به‌منظور پنهان یا کتمان کردن منشأ مجرمانه آن با علم به اینکه به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم از ارتکاب جرم به‌دست‌آمده یا کمک به‌مرتکب جرم منشأ به‌نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نشود.

پ) پنهان یا کتمان کردن منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی

که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد» (قانون مبارزه با پول‌شویی اصلاحی ۱۳۹۷، ۱۳۹۷).

رفتار فیزیکی که در بندهای مذکور مورد اشاره قرار گرفته است اعم از تحصیل، تملک، نگهداری، استفاده از عواید حاصل از جرم، تبدیل، مبادله یا انتقال عواید منبع، محل، نقل و انتقال، جابه‌جایی دارایی‌های حاصل از جرم منشأ (جرم ابتدایی لازم جهت تحقق جرم پول‌شویی) به منظور مشروع جلوه‌دادن دارایی‌های کسب شده تشکیل‌دهنده رکن مادی لازم جهت تحقق جرم پول‌شویی است. از آنجاکه اصل بر عمدی بودن جرائم است و جرم پول‌شویی از این مستثنا نیست و دلیلی بر اینکه این جرم مادی صرف است نداریم؛ بنابراین نیاز به قصد و علم دارد: قصد استفاده از عواید حاصل از جرم در جهت مشروع جلوه‌دادن آن با علم به موضوع؛ یعنی علم به اینکه تحصیل مالی که قصد مشروع جلوه‌دادن آن را دارد از منشأ غیرقانونی حاصل شده باشد. همین‌طور علم به حکم؛ البته به استناد ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی، جهل به حکم رافع مسئولیت نیست مگر جهل قصوری (جهلی که در آن مرتکب در کسب علم نسبت به حکم هیچ‌گونه کوتاهی‌ای نکرده است).

۳-۱. تعریف پول‌شویی از منظر دکترین حقوقی

۱-۳-۱. تعریف بین‌المللی

پول‌شویی ترجمه فارسی واژه money laundering است، این واژه مرکب از دو واژه money به معنای پول و laundering به معنای شستشو و تطهیر می‌باشد که در مجموع می‌شود تطهیر پول.

یکی از اساتید بین‌المللی در عرصه حقوق اقتصادی کارل لوین است. وی در مقاله (بانکدار) خصوصی و پول‌شویی می‌نویسد: «تطهیر پول موقعی اتفاق می‌افتد که مجرمان سعی دارند که عوائد ناشی از فعالیت مجرمانه را به‌عنوان درآمدهای قانونی قلمداد کنند» (خورشیدی، ۱۳۸۷).

بسیاری از محققان در اسناد بین‌الملل، پول‌شویی را این‌گونه تعریف کرده‌اند: «مخفی کردن منبع اصلی اموال ناشی از جرم و تبدیل کردن آن دارایی به پول پاک است (به‌منظور اینکه ظاهری مشروع از آن به نمایش گذاشته شود) و یافتن منبع اصلی مال

دشوار و غیرممکن شود» (میرمحمدصادقی، ۱۳۷۷).

همین طور ماده یک طرح و دستور جوامع بین اروپایی در مارس ۱۹۹۰م پولشویی را چنین تعریف کرده است: «تبدیل یا انتقال اموال، با علم به اینکه چنین اموالی از جنایت شدیدی ناشی شده است تا با اختفا یا انحراف، منشأ غیرقانونی اموال یا کمک به هر شخصی که به ارتکاب چنین جرم یا جرائمی مبادرت می‌ورزد، به این جهت که ماهیت اصلی درآمد حاصله ناشی از جرم را مخفی نگه دارند» (تسلیمی، ۱۳۸۱).

مقاله‌نامه پالرمو به عنوان یکی از معاهدات بین‌المللی که به منظور مبارزه با جرائم فراملی بین کشورهای عضو می‌باشد در ماده ۶ به بررسی انواع طرق امکان تحقق جرم پولشویی می‌پردازد:

ماده شش - جرم‌انگاری شستشوی عواید حاصل از جرم

الف) (یک) تبدیل یا انتقال اموال به منظور مخفی کردن یا کتمان مبدأ غیرقانونی آنها یا کمک به شخصی که در ارتکاب جرم اصلی مشارکت داشته است، به منظور فرار از عواقب قانونی اعمال خود، با علم به اینکه اموال مزبور عواید حاصل از جرم هستند؛ (دو) مخفی نمودن یا کتمان ماهیت، مبدأ، محل، ترتیبات، جابه‌جایی، یا مالکیت یا حقوق واقعی متعلق به اموال با آگاهی از آنکه اموال مزبور، عواید حاصل از جرم هستند؛

ب) با رعایت مفاهیم ابتدایی نظام حقوقی خود: (یک) تحصیل، مالکیت یا استفاده از اموال، با آگاهی از آنکه در زمان دریافت، اموال مزبور عواید حاصل از جرم هستند؛ (دو) مشارکت، همکاری یا تبانی برای ارتکاب یا اقدام به ارتکاب، همدستی، معاونت، تسهیل یا مشاوره در ارتکاب هر یک از جرائم موضوع این ماده.

نکته قابل توجه این است که در برخی موارد مانند ماده یک طرح دستور جوامع بین اروپایی مصادیق امکان تحقق رفتار فیزیکی در سطح بین‌المللی را به صورت محدودتر نسبت به ماده دو قانون مبارزه با پولشویی جرم‌انگاری کرده است و فقط تبدیل و انتقال را در برمی‌گیرد، نکته قابل توجه آن است که این مصادیق حصری است یا تمثیلی؟ البته آن چیزی که ملاک دادگاه‌های کیفری ما باید باشد قانون مبارزه با پولشویی است که در قلمرو داخلی ایران لازم‌الاجراست و ماده یک طرح فوق‌الذکر تنها بین جوامع اروپایی است، در ادامه در مقاله‌نامه پالرمو که ایران به آن ملحق شده است و به استناد اصل ۷۸

قانون اساسی (قانون اساسی جمهوری اسلامی) به تصویب مجلس رسیده و به استناد ماده یک قانون مدنی در حکم قوانین عادی است، مصادیق رفتار فیزیکی جرم را گسترش داده؛ اما باز هم دقیقاً مصادیق آنها با ماده دو قانون مبارزه با پولشویی منطبق نیست. منتهی مسئله اصلی این است که منظور از لفظ جرم به کاررفته در مقاله نامه فوق‌الذکر آیا همان جرم مذکور در ماده دو قانون مجازات اسلامی است. یعنی باید لفظ جرم را با قوانین داخلی کشورها بومی‌سازی کرد و براین اساس که یک رفتار براساس قوانین کیفری یک کشور جرم است با آن رفتار نمود؟

به نظر می‌رسد که جواب سؤال فوق بلی است. یعنی جرم‌انگاری جرائم منشأ به‌عنوان لازمه تحقق پولشویی باید بر اساس قوانین داخلی کشورها صورت بگیرد.

۱-۳-۲. ادخلی

در ابتدای این بخش به بیان وجه تسمیه جرم پولشویی از منظر صاحب‌نظران حقوقی داخلی در ارتباط با جرم پولشویی پرداخته، سپس به تعریف اصل جرم پولشویی می‌پردازیم:

«وجه تسمیه این جرم این است که پول به‌دست‌آمده از برخی جرائم مانند اخاذی، اختلاس و قمار ناپاک و غیرمشروع است و به‌منظور آنکه شخص آن‌را مشروع جلوه دهد یک سلسله اقداماتی بر روی آن انجام می‌دهد» (غلامی و آذر فر، ۱۴۰۰).

برخی دیگر از حقوق‌دانان در خصوص وجه تسمیه پولشویی می‌گویند:

«دلیل انتخاب واژه پولشویی برای این عمل این است که این روند مثل یک شستشو خانه یا ماشین لباسشویی که کثافات را از لباس جدا می‌کند، با جدا کردن کثافات ناشی از جرم، عواید حاصل از آن را پاک می‌کند» (میرمحمدصادقی، ۱۳۷۷).

پولشویی اصطلاحاً فرایندی است که طی آن منبع اصلی درآمدهای حاصل از اعمال مجرمانه مخفی می‌شود و به این درآمدها منبع و منشأیی پاک و مشروع داده می‌شود (شمس ناتری، ۱۳۸۱). همچنین این نکته قابل ذکر است که این جرم امنیت بازار مالی کشور را برهم می‌زند و آسیب‌های جدی بر رقابت آزاد و استحکام نظام

مالی وارد می‌سازد (میرزاوند، ۱۳۸۲).

از آنجاکه پولشویی از جرائمی است که به صورت انفرادی و سازمان یافته قابل تحقق می‌باشد، اصولاً باید به بررسی هر دو بُعد امکان تحقق جرم از حیث شمول مرتکبان جرم پولشویی پرداخت.

۴-۱. تعریف جرم پولشویی به صورت سازمان یافته

در نظام حقوقی ایران دو حالت قابل تصور است. بین حقوق دانان در تعریف جرائم سازمان یافته اجماع نظر وجود ندارد. بعضی از حقوق دانان جرم سازمان یافته را همان جرم در قالب گروه مجرمانه (موضوع تبصره ۱ ماده ۱۳۰ قانون مجازات اسلامی) می‌دانند و در تعریف این نوع جرائم به ماده فوق‌الذکر اشاره می‌کنند:

«منظور از جرم سازمان یافته به اعمال مجرمانه‌ای که توسط گروهی منسجم و متشکل از چندین نفر صورت می‌گیرد اطلاق می‌شود و معمولاً از ارتکاب اعمال مجرمانه خود به دنبال هدفی هستند» (شریفی و شعبانپور، ۱۳۹۲).

اما بعضی از حقوق دانان تعریف متفاوتی از جرم سازمان یافته به نسبت تعریف ماده ۱۳۰ قانون مجازات ارائه می‌دهند به گونه‌ای که هیچ همپوشانی بین این دو تعریف وجود ندارد: یکی از این تعریف‌ها بدین نحو است:

«فعالیت‌های غیرقانونی، هماهنگ و گروهی منسجم که اعضای یک گروه با تباری یکدیگر و برای تحصیل منابع منافع مادی و قدرت به ارتکاب مستمر مجرمانه شدیدی می‌پردازند و برای رسیدن به هدف از هر نوع ابزار مجرمانه استفاده می‌کنند» (شمس نارتیری، ۱۳۸۰).

در تعریف دکتر شمس نارتیری عنصر قدرت و تحصیل منابع منافع مادی به عنوان یک عنصر اساسی می‌باشد. منتهی در تعریف‌های دیگر که منشعب از حقیقت قانونیه است، لزوم وجود چنین عنصری مشاهده نمی‌شود.

نقد وارد بر این تعریف از منظر نگارنده:

یکی از ایرادهای وارد بر این تعریف هدف گروه سازمان یافته است که آقای شمس نارتیری معتقد است تحصیل منافع مادی و قدرت است، در صورتی که ممکن است هدف دیگری از تشکیل گروه داشته باشند از جمله عداوت شخصی و... می‌باشد، همین‌طور

استعمال قید از هر نوع ابزار مجرمانه استفاده می‌کنند دارای ابهام بوده و شایسته است ایشان قید روشن و غیرمبهم که امکان هرگونه برداشت شخصی را منع می‌نمود، استفاده می‌کردند؛ بنابراین نویسنده با بررسی منابع متعدد معتقد است که بررسی تک‌تک آنها خارج از موضوع بحث است. جامع‌ترین تعریف برای جرائم سازمان‌یافته تعریف قانونی ارائه‌شده از گروه مجرمانه است.

۱-۵. تعریف جرم پول‌شویی به صورت فراملی

وقتی جرمی در قالب دسته یا گروه و به صورت سازمان‌یافته اتفاق می‌افتد، آثار سوء و مخاطرات آن فراتر از قلمرو داخلی یک کشور را دربر می‌گیرد، ازاین‌جهت بود که مقاله‌نامه پالرمو (دسامبر ۲۰۰۰) و کارگروه ویژه اقدام مالی به این بحث توجه ویژه‌ای داشته است تا از مخاطرات بین‌المللی ارتکاب جرائم مالی در سطح گسترده که آثار سوء سیاسی و بین‌المللی دارند، جلوگیری نماید.

جرم فراملی (وقتی یک جرم در سطح بین‌المللی محل بحث قرار می‌گیرد که دارای یک مؤلفه خارج از مرزهای یک قلمرو باشد. حالا یا نتیجه جرم یا مرتکبان یا مجنی علیه که به واسطه ارتکاب آن جرم نظم حقوقی بین‌المللی به مخاطره می‌افتد). عبارت است از عملی که باعث نقل و انتقال موضوع جرم مانند: اشیاء، اشخاص، از مرزهای یک کشور به کشورهای دیگر می‌شود که به موجب قوانین حداقل یکی از دو کشور عمل مذکور جرم است (میرمحمدصادقی، ۱۳۷۷).

لازم به ذکر است که در جرم پول‌شویی از طریق مؤسسات مالی و اعتباری بین‌المللی مرتکب جرم دارایی حاصل از جرم منشأ را از نهادی به نهاد دیگر منتقل می‌سازد تا اینکه به سهولت بتواند منشأ جرم خود را در کشور مقصد مخفی نمایند، بدین‌منظور لازم است کشورها با وضع قوانین متحدالشکل تمامی بسترهای لازم جهت انتقال چنین اموالی و ایجاد مخاطرات بر روی مجرم را ببندند.

۲. ارتباط حقوق شهروندی و پول‌شویی

واژه شهروند ترجمه کلمه سیتیزن است که به معنای کسی است که در یک شهر یا در یک قلمرو جغرافیایی خاص زندگی می‌کند (معین، ۱۳۸۶).

اطلاق چنین لفظی بر افراد موجد حق و تکلیف‌هایی برای فرد در برابر حاکمیت می‌باشد.

حال به تعریف شهروند به معنی مصطلح می پردازیم:

«در اصطلاح حقوقی، شهروند فردی است که اگر آن را در رابطه با یک دولت (به معنای اعم حاکمیت) فرض کنیم از سویی برخوردار از حقوق سیاسی مدنی است و از سوی دیگر در برابر دولت تکلیف‌هایی را برعهده دارد، این رابطه را رابطه شهروندی می‌گویند چگونگی رابطه شهروندی را قوانین اساسی کشورها که مبین خطوط ارزشی مبتنی بر ایدئولوژی آن نظام می‌باشد ترسیم می‌کند» (اسماعیلی و رمضان‌پور، ۱۳۹۹).

اما معنای شهروند که در بالا اشاره شد به عنوان یک لفظ دارای معنای واحد مورد اجماع همه نیست و برداشت‌های دیگری از این لفظ بسته به جایگاه کاریست آن در حقوق صورت می‌گیرد؛ از جمله اینکه:

«در خصوص معنای شهروند به طور کلی دو معنا قابل استنباط است: معنای نخست شهروند به معنای شهروند و نوع انسان‌ها است از هر جنس و نژاد و مذهب رنگ و کشور و... و معنای دیگر شهروند به معنای انسان‌های ساکن و مقیم در یک کشور اعم از اتباع و بیگانگان که در سرزمین یک دولت - کشور و تحت قدرت آن دولت - کشور هستند. معنای خاص حقوق شهروندی به حقوقی اشاره دارد که یک شهروند به عنوان فردی از جامعه از آن بهره‌مند می‌شود که در این تعریف به حقوق ملت نزدیک است و معنای عام آن حقوقی است که یک شهروند به عنوان عضوی از جامعه جهانی از آن بهره‌مند است» (اسماعیلی و رمضان‌پور، ۱۳۹۹).

در نظام حقوق داخلی ج.ا.ایران از آنجاکه وضع حقوق ملت و شهروندان در وهله نخست مبتنی بر ایدئولوژی اسلامی است و احکام الهی در آن جاری می‌شود، با رجوع به منابع معتبر استنباط احکام و در رأس آنها قرآن کریم به وجود کرامت ذاتی برای انسان‌ها پی می‌بریم و لزوم رعایت حقوق بشر را در متون فقهی و منابع استنباط شرعی مشاهده می‌کنیم؛ به طور مثال در آیه ۷۰ سوره اسراء خداوند می‌فرماید: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا»؛ ما نوع آدم را (انسان‌ها) را کریم (بزرگ) داشتیم که ما نوع انسانی را بر بسیاری از مخلوقات برتری دادیم. همین‌طور مولای متقیان امام علی (علیه السلام) در

غیرالحکم می‌فرماید: «لَيْسَ عَلَيَّ وَجْهُ الْأَرْضِ أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ مِنَ النَّفْسِ الْمُطِيعَةِ لِأَمْرِهِ». در این روایت کلمه «اکرم» به کار برده شده است که از ماده کرامت است، حضرت می‌فرمایند: «بر روی زمین هیچ موجودی کریم‌تر و بزرگوarter و ارزشمندتر نزد خداوند متعال از انسانی که مطیع امر پروردگار باشد نیست. این تعبیر دیگری از آیه «إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» است. انسانی که در مسیر ایمان و عمل صالح قرار گرفته است کرامت جدید و مازادی را کسب می‌کند. همچنین در قانون اساسی ایران به‌عنوان مهم‌ترین سند حقوقی کشورمان که مبین ارزش‌ها و خطوط قرمز حکومت است، فصلی به نام حقوق ملت مشاهده می‌شود که از اصول ۱۹ تا ۴۲ قانون اساسی را دربرمی‌گیرد. بعضی از این حقوق، حق فردی هر ایرانی است مثل حق دادخواهی (اصل ۳۴ قانون اساسی) یا حق آموزش دیدن شهروندان است و بعضی از این موارد حق جمعی مردم (حقوق عامه) است (که رعایت آن متوجه عموم شهروندان است نه تک‌تک افراد یعنی به نوعی عام مجموعی مدنظر است نه عام استغراقی) مثل حق بر امنیت. یکی از نیازهای فطری بشر در زندگی اجتماعی و ایجاد آن همواره از مهم‌ترین فلسفه‌های وجودی دولت‌ها بوده است. واژه امنیت فقط نبود تهدید نظامی ناشی از عوامل خارج از مرزهای یک کشور نیست، در معانی جدید از امنیت موارد دیگری نیز شامل می‌شود. یکی از مصادیق شمول امنیت، امنیت فضای جامعه در بعد اقتصادی است.

جرم پول‌شویی و ارتباط با حقوق شهروندی از جهاتی مورد بررسی است: یکی از آن جهات حق بر آموزش شهروندان است تا آگاهی آنان افزایش یابد، بدین‌منظور که کمتر مورد سوءاستفاده در جرم پول‌شویی قرار بگیرند. قطعاً با آموزش به آنها درصدد به‌دام‌افتادن مردم و در نتیجه تحقق جرم پول‌شویی تقلیل پیدا می‌کند، همین‌طور آموزش دادن کلیه کارمندان و مأموران مشمول دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده ۵ و ۶ قانون مبارزه با پول‌شویی است. در این جهت که کارمندان دستگاه‌ها با هوش بیشتری نسبت به مبادلات مالی دستگاه‌های اجرایی خود مذاقه داشته باشند. منتهی در این مقاله به‌دنبال آن هستیم که چهارچوب فراتری از نقض حقوق شهروندی را بررسی کنیم و آن متوقف‌شدن موتور پیشران اقتصادی کشور و در نتیجه از بین رفتن امنیت اقتصادی عامه مردم می‌باشد.

۳. جرم پول‌شویی و امنیت اقتصادی شهروندان

تعاریف متعددی از امنیت اقتصادی ارائه شده است، منتهی تعریف مختار نویسنده در ذیل بیان می‌گردد:

«امنیت اقتصادی فراهم کردن فضای سیاسی و حقوقی و ساختارها در جهت تسهیل‌گری سرمایه‌گذاری و اجرای طرح‌های اقتصادی از مرحله اجرا تا بهره‌برداری بدون هیچ‌گونه امکان اختلال و آشفتگی می‌باشد» (زارع و مرادی کهواده، ۱۳۹۵).

این نکته قابل ذکر است که امنیت اقتصادی به‌عنوان مهم‌ترین شاخص توسعه‌یافتگی حاکمیت‌ها دو عنصر اساسی دارد که به‌عنوان شاخص‌های تحلیلی اقتصادی باید مورد توجه قرار بگیرد:

«امنیت سرمایه‌گذاری و امنیت اشتغال و درآمد» (زارع و مرادی کهواده، ۱۳۹۵). درمجموع تعریفی که می‌توان از امنیت اقتصادی ارائه داد بدین‌گونه است که مجموعه اقدام‌هایی که در جهت تثبیت و عدم اختلال تولید، توزیع و مصرف و سرمایه‌گذاری انجام گردد تا امنیت اقتصادی تضمین و تثبیت گردد.

۳-۱. آثار جرم پول‌شویی بر اقتصاد

جرائم مالی به‌ویژه جرم پول‌شویی بر اقتصاد کشور و درنهایت امنیت اقتصادی جوامع و شهروندان بسیار مؤثر است. یکی از اسناد داخلی که به‌صورت صریح جرم پول‌شویی را در زمره جرائمی قرار می‌دهد که ثبات اقتصادی کشور را دچار اختلال می‌کند، ماده ۷۲ منشور حقوق شهروندی است.

این ماده بیان می‌دارد: «دولت به‌منظور تأمین حقوق اقتصادی شهروندان و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی، شرایط لازم در خصوص تأمین امنیت سرمایه‌گذاری، ساده‌سازی، صراحت و ثبات در تصمیمات اقتصادی، گسترش مناسبات و پیوندهای منطقه‌ای، ایجاد تمهیدات لازم برای حضور فعالان اقتصادی ایران در بازارهای جهانی، حمایت از نوسازی و تجهیز بنگاه‌های تولیدی به دانش روز، تنظیم هدفمند صادرات و واردات، مقابله با جرائم سازمان‌یافته اقتصادی، پول‌شویی و قاچاق کالا و ارز فراهم می‌کند». برخی دیگر از مصادیق آثار

جرم پول‌شویی بر اقتصاد به صورت فهرست‌وار در ذیل بیان می‌شود:

- اخلال و بی‌ثباتی در اقتصاد و بی‌اعتمادی مردم به نظام مالی؛
- برهم‌زدن سازوکار عرضه و تقاضا؛
- رشد نقدینگی؛
- افزایش تورم؛
- کاهش درآمد و افزایش هزینه‌های دولت؛
- کاهش کنترل دولت بر سیاست‌های اقتصادی؛
- تغییر جهت سرمایه‌گذاری‌ها و خروج سرمایه‌ها از کشور؛
- تضعیف امنیت اقتصادی؛
- تضعیف بخش خصوصی (شفیعی و بهرام‌زاده، ۱۳۸۵)؛
- ایجاد موانعی برای خصوصی‌سازی؛
- تضعیف یکپارچگی و تمامیت بازارهای مالی؛
- اثر منفی بر نرخ بهره و ارز؛
- افزایش ریسک اعتباری.

۴. اهداف جرم پول‌شویی

مرتکبان به جرم پول‌شویی اهداف متنوعی دارند؛ اما مهم‌ترین هدف آنها اختفا و جوه کثیف و نامشروع یعنی عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه و تطهیر و تبدیل آنها به اموال پاک و مشروع است به‌گونه‌ای منشأ آنها مخفی بماند. اگر بخواهیم در یک دسته‌بندی کلی به مهم‌ترین اهداف مجرمان و مرتکبان عمل پول‌شویی اشاره کنیم، می‌توانیم موارد زیر را اعلام کنیم:

۱- فرار از تعقیب: مجرمان و سازمان‌های تبهکار با اختفا عواید حاصل از اعمال مجرمانه و تطهیر و تبدیل آنها به پول‌های مشروع، سعی در فرار از دست مجریان قانون می‌کنند.

۲- فرار از مجازات: با اختفا پول‌های کثیف و فرار از تعقیب، مجرمان شناسایی نخواهند شد و در نتیجه مجازات نیز نخواهند شد و این امر باعث رغبت دوباره مجرمان به تکرار این فرایند می‌شود.

۳- فرار از مصادره اموال: از مجازات اصلی مرتکبان جرم پولشویی، مصادره و توقیف اموال حاصل از جرم است. مجرمان با اختفا عواید و اموال حاصل از جرم سعی در فرار از مصادره اموال می کنند.

۴- فرار از مالیات: مالیات یکی از منابع مالی حکومت‌ها به شمار می‌رود و دستگاه حاکمیت سعی در وصول این منابع مالی از تمام اقشار جامعه دارد. بعضی از افراد با درآمدهای مالی هنگفت تمایل به پرداخت مالیات ندارند، از این رو پولشویی راهکاری مؤثر برای فرار از مالیات است.

۵. بسترهای مستعد جرم پولشویی

مرتکبان جرم پولشویی درآمد و عواید حاصل از اقدامات مجرمانه را به کمک سیستم‌های بانکی، ارزی، صرافی‌ها، قاچاق مواد مخدر و دارو، فرار مالیاتی و مواردی از این قبیل با استفاده از خلأهای قانونی موجود در کشورها، تطهیر می‌کنند و از آنها در راستای اهداف خود استفاده می‌کنند. بانک‌ها از جمله شناخته شده‌ترین مؤسسات مالی فعال در زمینه پولشویی هستند. اکثر بانک‌ها پول‌های وارد شده به حساب افراد حقیقی و حقوقی را از طریق عملیات بانکی به سایر بانک‌های کشور یا خارج از کشور منتقل می‌کنند و با این اقدام منشأ مجرمانه پول‌های کثیف را پاک می‌کنند.

افرادی که در بازارهای غیررسمی فعالیت اقتصادی می‌کنند، سعی دارند فعالیت‌های خود را از منظر دولت و قانون‌گذاران مخفی نگه دارند؛ بنابراین یکی از بسترهای مستعد جرم پولشویی، حوزه اقتصاد غیررسمی است. اقتصاد غیررسمی مشتمل بر دو طیف عملیات‌های مجرمانه و عملیات‌های غیرقانونی است. عملیات‌های مجرمانه شامل فروش مواد مخدر و اسلحه و عملیات‌های غیرقانونی شامل فرار مالیاتی و اجتناب از پرداخت مالیات می‌باشند.

۶. راه‌های مبارزه با پولشویی

با گسترش روابط و تعاملات تجاری و مالی جهانی، مبارزه با انواع فسادهای مالی و کنترل جریان‌های مالی غیرمجاز به یکی از اولویت‌های مهم کشورها بدل گشته است. این کشورها برای مبارزه با انواع فعالیت‌های غیرقانونی و مجرمانه به انواع راهکارهای قانونی و بین‌المللی متوسل شدند. از جمله از اقدام‌های پیشگیرانه کشورها برای مقابله با

انواع فسادهای مالی، احراز هویت مشتریان و بایگانی اطلاعات مالی آنها و تأسیس نهادهای قانونی مبارزه با پولشویی می‌باشند. موضوع احراز هویت مشتریان و بایگانی اطلاعات مالی آنها در بخش ب از بند یک ماده نه مقاله‌نامه وین مصوب ۱۹۸۸، بخش د بند دو ماده ۳۱ مقاله‌نامه پالرمو مصوب ۲۰۰۰، بخش ب بند دو ماده ۵۲ مقاله‌نامه مبارزه با فساد ملل مشهور به مریدا مصوب ۲۰۰۳ و توصیه شماره ۱۰ FATF آمده است. در بند دوم و سوم ماده ۱۴ مریدا به بحث نظارت بر جابه‌جایی وجوه و دارایی مشتریان پرداخته شده است. بند دوم ماده ۱۴ مقاله‌نامه مریدا بر ضرورت انجام اقدامات عملی در زمینه شناسایی و نظارت بر وجوه نقد و دیگر اسناد مالی قابل نقد و انتقال تأکید می‌کند و بند سوم این ماده، نهادهای مالی را مکلف کرده است تا ضمن ارائه اطلاعات صحیح و قابل اتکا در مورد هویت شخص اصیل در نقل و انتقال‌های ملی، این اطلاعات را حفظ کند و نظارت‌های مضاعفی را در این خصوص اعمال کند (سلیمانی تبار، ۱۳۹۹). در توصیه ۱۱ FATF به ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی و ضبط داده‌های مالی اشاره شده است که از دیگر راهکارهای حقوقی کشورها در زمینه مبارزه با پدیده پولشویی است. از دیگر راهکارهای قانونی مبارزه با پولشویی استفاده از نهادهای رسمی حاکمیتی مقابله با پولشویی و تأمین مالی تروریسم است.

۱-۶. مراکز اطلاعات مالی

در بخش ب بند یک ماده هفت و ماده ۵۸ مقاله‌نامه مریدا بر ضرورت تشکیل نهادی بنام واحد اطلاعات مالی توسط مؤسسات و سیستم‌های بانکی تأکید شده است. این واحد مسئولیت دریافت، تحلیل و انتشار اطلاعات مربوط به معاملات مشکوک به نهادهای ذی‌ربط را داراست. در ایران نیز مرکز اطلاعات مالی زیر نظر وزارت امور اقتصادی و دارایی کشور مسئولیت دریافت، تجزیه و تحلیل گزارش‌های تراکنش‌های مشکوک و سایر اطلاعات مربوط به پولشویی، جرائم منشأ مرتبط و تأمین مالی تروریسم و ارسال نتایج به‌دست‌آمده به مراجع ذی‌صلاح را بر عهده دارد. طبق ماده ۳۸ آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی وظایف مرکز اطلاعات مالی (واحد اطلاعات مالی) به شرح ذیل است:

۱. جمع‌آوری و اخذ اطلاعات معاملات مشکوک؛

۲. ارزیابی، بررسی و تحلیل اطلاعات گزارش‌ها و معاملات مشکوک؛
  ۳. درج و طبقه‌بندی اطلاعات در سیستم‌های خودکار؛
  ۴. اعلام مشخصات اشخاص دارای سابقه پول‌شویی و یا تأمین مالی تروریسم به اشخاص مشمول جهت مراقبت بیشتر و یا قطع همکاری، در صورت درخواست مراجع ذی‌ربط؛
  ۵. تأمین اطلاعات تحلیل شده مورد نیاز مراجع قضایی، ضابطان و دستگاه‌های مسئول مبارزه با تروریسم در کشور در صورت درخواست مراجع ذی‌ربط؛
  ۶. تهیه آمارهای لازم از اقدامات صورت گرفته در جریان مبارزه با پول‌شویی؛
  ۷. تهیه نرم‌افزارها و سیستم‌های اطلاعاتی مورد نیاز؛
  ۸. تأمین امنیت اطلاعات جمع‌آوری شده؛
  ۹. تبادل اطلاعات با سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی طبق مقررات؛
  ۱۰. جمع‌آوری و اخذ تجارب بین‌المللی؛
  ۱۱. ارسال گزارش‌هایی که به احتمال قوی صحت دارد یا محتمل آن از اهمیت برخوردار است به دستگاه قضایی؛
  ۱۲. پیگیری گزارش‌های ارسالی در مراجع قضایی؛
  ۱۳. تهیه پیش‌نویس برنامه سالانه واحد اطلاعات مالی جهت تصویب شورا؛
  ۱۴. پاسخ به استعلام اشخاص مشمول در اسرع وقت؛
  ۱۵. اعلام نظر در مورد صلاحیت تخصصی مسئولان واحدهای مبارزه با پول‌شویی پیشنهادی از سوی مدیران اشخاص مشمول.
- در کنار لزوم استفاده از ظرفیت نهادهای قانونی مندرج در قوانین کشورها از جمله مراکز اطلاعات مالی کشورها جهت رصد تراکنش‌های مالی و اطلاعات مالی مشکوک، سازمان‌ها و نهادهای مالی و تجاری برای مقابله با پدیده‌های مخرب مالی باید از ظرفیت‌های قانونی و سازوکارهای طراحی شده در این قوانین استفاده کنند. از مهم‌ترین اقدام‌های پیشگیرانه در امر مبارزه با پول‌شویی استفاده از سازوکار احراز یا تشخیص هویت مشتریان است. در ادامه به معرفی این سازوکار و قانون آن می‌پردازیم.

۶-۲. تشخیص هویت مشتریان (KYC)

یکی از راه‌های مبارزه با پدیده پول‌شویی، نظارت دقیق بر سیستم‌های مالی و سرمایه‌گذاری کشور است. در عصر حاضر یکی از اقدام‌های مهم جهت جلوگیری از فعالیت‌های مجرمانه با عایدات مالی هنگفت، تشخیص هویت مشتریان یا به اصطلاح KYC است. نهادهای مالی از قبیل مؤسسات اعتباری، بانک‌های تجاری، صندوق‌های پوششی، صندوق‌های سرمایه‌گذاری، شرکت‌های کارگزاری و شرکت‌های بیمه و نمایندگی‌های املاک و مستغلات مجازی، باشگاه‌های ورزشی، بنگاه‌های خیریه‌ای و سایر نهادهای در معرض ریسک پول‌شویی، ملزم به تأیید هویت مشتریان خود هستند. این امر گامی در جهت کاهش تهدید جرم پول‌شویی در جامعه خواهد شد.

تشخیص هویت مشتری^۱ یا به اختصار KYC، به منظور جلوگیری از پول‌شویی و فعالیت‌های مجرمانه، بر طبق قوانین ضد پول‌شویی^۲ دولت‌ها یا به اختصار AML تنظیم می‌شود. درحقیقت قانون KYC یکی از قوانین زیرمجموعه AML است که برای مبارزه با سیستم‌های مالی فاسد و تأمین مالی تروریسم ایجاد شده است. این قوانین هم بر مؤسسات مالی و هم برای مؤسسات غیرمالی اعمال می‌شوند. هدف از KYC جلوگیری از پول‌شویی و فعالیت‌های مجرمانه مؤسسات مالی و غیرمالی و افراد است. قوانین اصلی تشخیص هویت مشتری به چهار بخش قوانین پذیرش مشتری، شیوه‌های شناسایی مشتری، پیگیری و نظارت بر تراکنش‌ها و مدیریت ریسک تقسیم می‌شود.

قوانین ضد پول‌شویی به مجموعه قوانین و مقرراتی اطلاق می‌شود که از تبدیل پول‌های نامشروع به درآمدهای قانونی و مشروع جلوگیری می‌کند. تفاوت اصلی قوانین ضد پول‌شویی و قانون تشخیص هویت مشتری در گستردگی و دایره اعمال این قوانین است. مؤسسات مالی از قانون تشخیص هویت مشتری جهت شناخت مشتریان خود جهت سرویس‌دهی به آنها استفاده می‌کنند. مؤسسات مالی با این قانون می‌توانند از فعالیت‌ها و تراکنش‌های مالی مشتریان خود مطلع شده و فعالیت‌های مشکوک را شناسایی کنند. مزایای تشخیص هویت مشتریان را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱- شناسایی دقیق مشتریان؛

---

1. know your customer
2. Anti-money laundering

- ۲- افزایش اطمینان و اعتماد مشتریان به فرایندهای تجاری؛
- ۳- حفاظت از دارایی در مقابل کلاهبرداران و جلوگیری از معاملات غیرقانونی؛
- ۴- جلوگیری از بروز خطرات پولشویی مرتبط با مشتریان؛
- ۵- کاهش هزینه‌ها و افزایش سرعت جمع‌آوری اطلاعات.

نتیجه‌گیری

تأمین امنیت به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های تشکیل حکومت‌ها جهت حفظ حقوق شهروندان یک قلمرو جغرافیایی برشمرده می‌شود. یکی از مصادیق نقض امنیت اقتصادی شهروندان و همین‌طور جامعه بشری که ثبات خاطر سرمایه‌گذاران را مخاطره می‌اندازد و در نتیجه موجبات گسترش فساد مالی در یک کشور حتی در جامعه بین‌المللی را فراهم می‌سازد، تسهیل فرایندهای مالی غیرقانونی است. فساد در یک تعریف ساده تلاش برای کسب ثروت و قدرت از طرق غیرقانونی است. یکی از مظاهر فساد در کشور شیوع و افزایش جرم پولشویی است. جرم پولشویی در دسته جرائم مالی قرار دارد و آثار سوء اقتصادی فراوانی با خود به همراه دارد. قانون‌گذار با تعیین مجازات سنگین، سعی در کاهش رغبت به جرائم مالی دارد، منتهی این به‌تنهایی کافی نیست یعنی هم باید ضمانت اجراها را به‌منظور بازدارندگی بیشتر به سمت بُعد مالی سوق داد (یعنی مجازات کردن به‌نحوی که متعلق مجازات نزد مجرم بالارزش باشد بدین‌جهت که بازدارندگی بیشتری داشته باشد)، هم باید سیاست‌هایی پیشینی متناسب با هدف کاهش ارتکاب جرم پولشویی از جمله طراحی سیستم تشخیص هویت مشتریان KYC، ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی و ضبط داده‌های مالی و یکپارچه‌سازی اطلاعات در یک پایگاه داده واحد و همین‌طور بالابردن سطح آگاهی شهروندان و همچنین کارمندان دستگاه‌های اجرایی که در معرض وقوع فسادهای مالی هستند را اتخاذ نمود.

کتابنامه

قرآن کریم.

قانون مبارزه با پول‌شویی اصلاحی ۱۳۹۷ (۱۳۹۷).

قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲).

کنوانسیون بین‌المللی وین (۱۹۹۸).

کنوانسیون پالرمو (۲۰۰۰).

کنوانسیون مریدار (۲۰۰۳).

مصوبه هیئت وزیران، آئین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ الحاقی قانون مبارزه با پول‌شویی (۱۳۹۸).

اسماعیلی، محسن و رضائی‌پور، حسین (۱۳۹۹). جایگاه حقوق شهروندی در سبک سیاسی امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) و آیت‌الله خامنه‌ای با تمرکز بر سه مؤلفه، حق آزادی عقیده و بیان، حق مشارکت در تعیین سرنوشت و حق تحزب. جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال سوم، زمستان، (۴).

تسلیمی، صادق (۱۳۸۱). تطهیر پول در اسناد بین‌المللی و لایحه پول‌شویی. مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

خورشیدی، ع. ا. (۱۳۸۷). پول‌شویی، مفهوم، آثار و سیاست جنایی ایران. بی‌تا: نشر دادگستر پیاپی.

زارع، مهدی و مرادی کهواده، حسین (۱۳۹۵). امنیت اقتصادی، اهمیت و جایگاه آن در ایران. همایش ملی شرکت‌های دانش بنیان فرصت‌ها و چالش‌ها و نقش آن در توسعه.

سلیمانی‌تبار، مهدی (۱۳۹۹). مقایسه قوانین و راهکارهای حقوقی مبارزه با پول‌شویی در نظام حقوقی ایران و انگلستان. قانون یار، ۴(۱۴)، ۴۵۱-۴۸۳.

شریفی، محسن و شعبانپور، عباس (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی فرایند جرم‌انگاری شده پول‌شویی. ماهنامه دادرسی، (۹۸).

شفیعی، حسین و بهرام‌زاده، حسینعلی (۱۳۸۵). روش‌های مبارزه با پول‌شویی. ماهنامه تدبیر، (۱۴۹).

شمس ناتری، محمدابراهیم (۱۳۸۰). سیاست کیفری ایران در قبال جرائم سازمان یافته با رویکرد به حقوق جزای بین‌الملل. (رساله دکتری). دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

شمس ناتری، محمدابراهیم (۱۳۸۱). اصل برائت و موارد عدول از آن در حقوق کیفری. آموزش عالی قم، (۱۴).

غلامی، علی و آذرفر، محمدصادق (۱۴۰۰). بازخوانی مبانی فقهی جرم‌انگاری پول‌شویی.

مادلسازی اقتصادی، (۳).

معین، محمد (۱۳۸۶). فرهنگ معین. تهران: زرین.

میرزاوند، فضل‌الله (۱۳۸۲). پول‌شویی به‌عنوان یک جرم مستقل. مجلس و پژوهش، (۳۷).

میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۷۷). حقوق جزای بین‌الملل. تهران: میزان.

